

Едвард Саид

О МАХМУДУ ДЕРВИШУ

Махмуд Дервиш је рођен 1942. у Ал-Бирви, палестинском селу које су Израелци сравнили са земљом шест година касније. Док је радио као уредник и преводилац у гласилима Комунистичке партије Израела, израелске власти су га више пута хапсиле и кињиле. До раних седамдесетих, када се преселио у Бејрут, стекао је репутацију врхунског песника, свакако најдаровитијег арапског песника своје генерације. Брзо је дошао у додир са Палестинском ослободилачком организацијом (енг. *Palestine Liberation Organization, PLO*) и постао незванични национални песник Палестине. Ипак, у то време одржавао је блиске везе с израелским друштвом и културом, те се истицао као један од ретких Арапа који су познавали и ценили велике израелске песнике попут Хајима Нахмана Бјалика.

Након 1982. године, Дервиш је постао изгнаник и живео је у главним градовима арапског света попут Каира и Туниса, пре но што се настанио у Паризу, где и данас живи.¹ Као човек изузетне интелигенције, играо је (премда невољно) важну политичку улогу у PLO. Најмање десет година био је веома близак Јасеру Арафату, прво као саветник, а затим, од 1978. године, као члан Извршног комитета PLO. Никада није био члан неке политичке партије; због своје оштроумне духовитости, недвосмислене политичке независности и изузетно префињене културне осетљивости, није био близак грубој палестинској и арапској политици. Ипак, песнички престиж чинио га је политички непроцењивим, а његово познавање израелског живота и друштва било је корисно и за руководство PLO.

Но, нелагодност коју је осећао према организованој политици никада га није напустила, а крајем осамдесетих чак се и појачала. Често би сведочио томе како људи из организације и сам Арафат претварају његове умешне и елоквентне говоре у нешто замагљено и помпезно. Његова визија политике била је истовремено трагична и свифтовска, па никога није изненадило када је поднео оставку на чланство у Извршном комитету PLO у знак протеста због потписивања Споразума из Осла у јесен 1993. Његове изузетно оштре примедбе упућене Арафату и другима процуреле су у штампу и објављене су широм Израела и арапског света: „Ви сте мртви”, практично им је поручио. Једном приликом, Арафат се пожалио да су Палестинци „незахвалан народ”. „Онда нађи себи други народ”, љутито му је одговорио Дервиш.

Упознао сам Дервиша 1974. године и од тада смо блиски пријатељи. Он уређује *Al-Karmel*, тромесечни књижевни и академски часопис који се објављује на Кипру, а у ком је објављено и неколико мојих есеја. Међутим, ретко се виђамо, и највише комуницирамо телефоном. Дервиш чита енглески и француски, али не говори течно ниједан од та два језика, иако је готово деценију живео у Француској. Његово емотивно и естетско окружење остало је арапско, а у мањој мери (из очигледних разлога) и израелско. Упркос јасној иронији и чињеници да не живи ни у Палестини

¹ Саид овај текст пише 1994. (Прим. рег.)

ни у Израелу, он је веома присутан у животима оба народа. Има бројну публику широм арапског света (већ до 1977. године продато је преко милион примерака његових књига), не само међу Палестинцима, иако не подилази ниједној публици. А због његовог дугогодишњег ангажмана у Извршном комитету PLO, читају га и прате у Израелу. Пре неколико година, песма у којој је изразио оштар став према Израелу била је предмет расправе у Кнесету, народном представништву Израела, јер се у великој мери обраћао публици са друге стране. Ниједан други палестински књижевник – чак ни романописац Емил Хабиби, који је добио Израелску награду 1992. године, а кога је Дервиш потом јавно осудио због тога што ју је прихватио – нема такав утицај.

Код Дервиша, приватно и јавно увек су у напетом односу, при чему снага и страст приватног не умеју да се прилагоде испитима политичке коректности и манирима јавног. Али, као пажљив писац и мајстор заната, Дервиш је уједно и песник-перформер каквих на Западу нема много. Његов стил је у исти мах ватрен и необично интиман, намењен непосредној реакцији живе публике. Само неколицина западњачких песника – Јејтс, Волкот, Гинзберг – поседује ту неодољиво ретку комбинацију опчињавајућег јавног наступа и снажних и често херметичних осећања. Попут њих, Дервиш је и изванредан техничар, који изразито богату арапску традицију прозаиде користи на иновативне начине. То му омогућава да постигне нешто веома ретко у савременој арапској поезији: изузетну стилску виртуозност у додиру с избрушеним и (због своје рафинираности) крајње једноставним песничким изразом.

Ода, односно касида, „Једанаест звезда на последњем андалузијском небу” написана је и објављена 1992. године. Настала је као одговор на три различита догађаја; то су: обележавање петстоте годишњице Колумбовог путовања 1492. године, Дервишево прво путовање у Шпанију, те одлука PLO да уђе у мировни процес под покровитељством САД и Русије, што је започето Мадридском конференцијом у октобру 1991. Песма је првобитно објављена у палестинском дневном листу *Al-Quds* који се уређује у Лондону. Њен меланхоличан и удаљен тон одмах је протумачен као алегоријска критика Арафатовог политичког замора: „Зору неће донијети витез што из крајева посљедњих езана долази...”² Заиста, ови стихови имају тон обесхрабрене малодушности и поразног фатализма што је, по мишљењу многих Палестинаца, обележило суштину пада палестинске државе, која је, попут андалузијске, стигла до величанственог културног врхунца само да би пала на дно и постала предмет отимања, и конкретног и метафоричног.

Али то објашњава само један аспект песме. Њен наслов на арапском једноставно гласи „Једанаест звезда”, а ја сам додао објашњење „на последњем андалузијском небу”³ да бих истакао савремени контекст песме. „Једанаест звезда” је, међутим, цитат из суре о Јусуфу из Курана: „Када Јусуф рече оцу своме: 'О оче мој,

² Према: Derviš, Mahmud. (2008). *Beskraj od trnja*. (Mirza Sarajkić, prev.). Sarajevo: Zalihica, 43. (Прим. прев.)

³ Због ове Саидове напомене, у навођењу наслова песме одступа се од наслова цитираног превода Мирзе Сарајкића („Једанаест звијезда – Задње вечери на овој земљи”), те се задржава Саидова верзија којој лексички и семантички одговара даља анализа. (Прим. прев.)

сањао сам једанаест звијезда, и Сунце и Мјесец, и у сну сам их видео како ми се поклонеше'.⁴ Отац га упозорава да ништа од тога не говори браћи, јер би могли да му науде због његовог дара и видовитости; Јусуфу је тада речено да га је Господ изабрао да тумачи догађаје, што значи да му је дата божанска моћ прорицања. Тако приповедач Дервишеве касиде подразумева и предности и мане могућности да види све што други не могу, а то је у овом случају важност коју пад Андалузије има за данашње Палестинце, посебно њихове лидере. Прилично изненађујуће, Дервиш заправо прориче догађаје који ће се одиграти годину дана касније (у септембру 1993), када су Израел и PLO потписали свој „историјски” Споразум у Ослу.

Међутим, уметничку кохерентност овој песми не нуди њена актуелност већ начин на који проширује најновију фазу Дервишеве поезије и укључује нове ситуације и слике, од којих је велики део одлично пренет у енглеском преводу. Откако је Дервиш напустио Бејрут 1982. године, један од основних топоса његових стихова није само место и време краја (разне палестинске сеобе постају његова честа референтна тачка), већ и оно што се догађа након краја, осећај живота после сопственог времена и места, како преживљавање катастрофе расте у езотеричан и егзотичан оквир за песника и његов народ. „Земља нас стеже и збија у пролаз тај последњи”, пише он 1984. године:

*[...] јер смо видјели лица оних
Што нам чељад ђобацаше кроз ђрозоре овој задњеј космоса.
Звијезда наша објесић ће оілегала.
И ігје ћемо онда оішићи, након іранице ђосљедње
И ігје ће онда іішице одлеіјеіши, након неба задњеіа*⁵

У оди „Једанаест звезда на последњем андалузијском небу” земља и непријатељи више нису основни проблем који гура народ преко ивице. Сада смо одговорни „ми” и судбина, представљена падом Гранаде 1492. године. А поезија замењује историју као место стварности, слично песми „О самом постојању” Воласа Стивенса:

*Палма на крају ума,
с оне сіране ђоследње мисли, уздиже се
у бронзаној даљини
іішица са злаішним іерјем...*

Ипак, Дервишево повлачење у овој оди није исто као у Стивенсовим стиховима или код Јејтса у „Једрењу у Визант”. Поезија за Дервиша није само начин да приступи необичним сазнањима или удаљеном царству у ком влада ред, већ је у питању узнемирујућа мешавина поезије и колективног сећања који непрестано врше притисак једно на друго. А парадокс бива још јаснији када злокобна и претећа стварност постане део сна и када га репродукује – као у једанаестом делу ове песме,

⁴ Kur'an. (2009). (Besim Korkut, prev.). Sarajevo: Anis Aljić, 235. (Прим. ђрев.)

⁵ Према: Derviš, Mahmud. (2008). *Beskraj od trnja*. (Mirza Sarajkić, prev.). Sarajevo: Zalihica, 38. (Прим. ђрев.)

где понављање речи „виолине” руши тескобну дијалектику, али без разрешења или превазилажења. Ова напета и свесно неразрешена одлика Дервишеве новије поезије постаје пример онога што је Адорно назвао „позним стилем”, у ком се спајају конвенционално и етерично, те историјско и трансцендентно естетско, како би пружили запањујуће опипљив осећај превазилажења свега што је ико икада доживео у стварности.

(С енглеског превео Драјан Бабић)